

УДК: 005.72:339.92

НАЦІОНАЛЬНІ ДІЛОВІ КУЛЬТУРИ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЦІЛІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Єгор Чеботарьов

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
Старобільськ, Україна

Резюме. Проблеми реалізації євроінтеграційного курсу України та низка інших питань сучасної світової економіки (дезінтеграційні процеси та тенденції, котрі наочно підтверджуються на прикладі Brexit та неспроможність міжнародних організацій ефективно діяти у надзвичайних ситуаціях, що показує розповсюдження і масштаб пандемії COVID-19) актуалізують значення розроблення міждисциплінарної проблеми національних ділових культур. На підґрунті узагальнення внеску засновників теорії національних ділових культур (Г. Хофстеде, Ч. Хампден-Тернера і Ф. Тромпенаарса та Р. Льюїса) і власних науково-практичних розроблень даної проблеми надано авторську дефініцію опірної категорії дослідження «національні ділові культури», визначено зміст методології її дослідження, гносеологічні обмеження (вимоги теоретичного пізнання) та співвідношення методології з предметом дослідження. Виокремлено блоки (укрупнені групи) методів дослідження національних ділових культур, ідентифіковано конкретні методи у межах кожного блоку та визначено науково-практичні цілі дослідження відповідно до кожного методу. Блоками методів пізнання національних ділових культур виокремлено: загальнонаукові, соціально-гуманітарні, економіко-математичні, прикладні та спеціальні. Обґрунтовано спробу визначення чинників трендів еволюційної трансформації національних ділових культур у межах середньо- та довготермінової часової перспективи (такі чинники не впливають на наявність внутрішніх рис і властивостей стійкого якісного стану національних ділових культур): роль католицизму як найсприятливішої в сучасних умовах підприємництва світової релігії; пандемія COVID-19; витіснення нафти і газу як головних джерел енергоносіїв; модифікація підприємницької діяльності під впливом інформаційних технологій; діалектичний характер універсалізації та поглиблення «самоідентифікації» національних ділових культур. Першочерговими перспективами подальшого опрацювання досліджуваної проблеми виокремлено практичне використання ідентифікованих методів задля розкриття змісту національних ділових культур як феномена теорії й практики підприємництва та життєдіяльності сучасного суспільства.

Ключові слова: національні ділові культури, економічна компаративістика, методологія, методи, тренди трансформації національних ділових культур, релігія, COVID-19.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.04.033

Отримано 02.08.2021

UDC: 005.72:339.92

NATIONAL BUSINESS CULTURES: METHODOLOGY AND SCIENTIFIC AND PRACTICAL RESEARCH OBJECTIVES

Iegor Chebotarov

Luhansk Taras Shevchenko National University, Starobil'sk, Ukraine

Summary. Problems of implementation of Ukraine's European integration course and a number of other issues of the modern world economy (disintegration processes and tendencies, which are clearly confirmed by the example of Brexit and inability of international organizations to act effectively in emergencies, shown by COVID-19 pandemic spread and scale) actualize the importance of developing the interdisciplinary problem of national business cultures. On the basis of generalized contribution of the founders of national

business cultures theory (G. Hofstede, C. Hampden-Turner and F. Trompenaars and R. Lewis) and own scientific and practical developments of this problem the author's definition of basic investigation category «national business cultures» is given. The content of the methodology for its investigation, epistemological limitations (requirements of theoretical knowledge) and the relationship of the methodology with the subject of investigation are determined. Blocks (enlarged groups) of methods of national business cultures investigation are separated, specific methods within each block are identified and scientific and practical goals of the investigation according to each method are defined. The following blocks of methods of national business cultures cognition are distinguished: general scientific, social-humanitarian, economic-mathematical, applied and special. The attempt to determine the factors of trends in the evolutionary transformation of national business cultures within the medium and long term perspective are substantiated (such factors do not affect the internal features and properties of the stable quality of national business cultures): the role of Catholicism as the most favorable to entrepreneurship religion in the modern world; the COVID-19 pandemic; displacement of oil and gas as the main sources of energy; modification of entrepreneurial activity influenced by information technologies; the dialectical nature of the universalization and deepening of «self-identification» of national business cultures. The primary prospects for further elaboration of the investigated problem are the practical use of identified methods in order to reveal the content of national business cultures as a phenomenon of theory and practice of entrepreneurship and life of modern society.

Key words: national business cultures, economic comparativistics, methodology, methods, transformational trends of national business cultures, religion, COVID-19.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.04.033

Received 02.08.2021

Постановка проблеми. Повноцінна й ефективна реалізація євроінтеграційного курсу України передбачає принципово новий – суттєво вищий рівень інтеграції країни у систему міжнародного поділу праці й охоплюючого інституціонального співробітництва. Причому як у загальнодержавному вимірі, так і в контексті діяльності бізнес-структур різних об'ємних параметрів і галузевої приналежності й обов'язково широких верств громадян. Це ж саме стосується необхідності вибудовування повноцінних взаємовигідних відносин України з міжнародними і наднаціональними організаціями.

Передумовою налагодження ефективних відносин держав у системі міжнародної інтеграції є опрацювання сукупності питань щодо змісту цінностей, норм, традицій і табу ділових культур потенційних країн-партнерів. Такі аспекти в сучасній науці переважно є предметом аналізу економічної компаративістики (компаративної (порівняльної) економіки). Отже, постає проблема гносеологічного дослідження вихідних методологічних і методичних аспектів національних ділових культур (НДК) як феномена науки, господарської практики та інституціональної сфери життєдіяльності сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної компаративістики, особливо стосовно НДК, лише починають своє оформлення як системні комплексні дослідження. Це об'єктивно зумовлюється тим, що сама корпоративна економіка як сфера наукових досліджень виникла лише у другій половині ХХ сторіччя. Як наслідок, – початковий рівень опрацювання саме методологічних аспектів даної проблеми: за канонами гносеології є необхідним накопичення відповідного змістовного матеріалу певного явища (причому достатньо значного за своїм обсягом), що складає базу подальшого системного дослідження аспектів методології та методики.

У царині даних проблем потужними методологічними та методичними інструментами є розроблення засновника економічної компаративістики і теорії культур, відомого вченого-практика Г. Хофстеде щодо параметрів культур як загальнотеоретичної бази дослідження НДК та розгляд цих параметрів у системі «родина – школа – робота» [1]. Ч. Хампден-Тернер обґрунтував свої відомі шкали (вимірвачі) НДК як своєрідну матрицю дослідження феномена ділових культур [2]. Якісно новий рівень дослідження НДК заклав Р. Льюїс завдяки своєму своєрідному методичному інструментарію: відомому трикутнику ділових культур [3].

Однак поодинокими є розробки, які б питання дослідження НДК розглядали у контексті узагальнення й порівняння саме методики відповідного аналізу [4; 5; 6; 7]. Невідомими є приклади чіткого визначення самих методів дослідження НДК з узагальненням їх функціонального призначення: конкретних науково-практичних цілей.

Метою дослідження є ідентифікація укрупнених блоків методів пізнання НДК і визначення відповідних конкретних методів у їх межах.

Постановка завдання. Відповідно до окресленої мети дослідження завданням є розкриття сутності науково-практичних економічних й інституціональних цілей дослідження НДК, на досягнення яких мають бути спрямовані виокремлені методи.

Виклад основного матеріалу. Вихідними передумовами розроблення даної проблематики виступає з'ясування сутнісних характеристик категорії «національні ділові культури». Вона відображає складну систему взаємозумовлених відносин сфери підприємницької діяльності на стику економіки, культури, міжнародних відносин, психології, соціології, історії, релігії, демографії, комунікаційної поведінки, лінгвістики та етики. Базою цієї системи виступає економіка, що є підтвердженням класифікації НДК як економічного явища.

Разом з тим, зазначена характеристика вказує на складний міждисциплінарний характер НДК, їх багатосферність і багатофункціональність. Це зумовлює низку теоретико-методологічних і прикладних проблем дослідження даного феномена не тільки науки економічної компаративістики, а й практики організації та провадження підприємництва в сфері міжнародної економіки.

В існуючих нечисленних розробках за даною тематикою [4; 5; 6; 7], як правило, не приділяється належної уваги категоріальному визначенню поняття «національні ділові культури». На нашу думку, дана дефініція може бути представлена таким чином.

Національні ділові культури це – система еволюційно сформованих і відтворюваних у просторі та часі базових положень підприємницької діяльності; поведінкових канонів і традицій її здійснення, а також ділової етики та комунікативної поведінки, яка (ділова культура) є властивою для даної країни або для груп країн, близьких за своїми характеристиками.

З'ясування сутнісних характеристик і дефініції поняття «національні ділові культури», як наступний етап пізнання явищ, котрі ним відображаються, зумовлює необхідність вирішення комплексної методологічної проблеми. Вона полягає у визначенні її загального змісту, конкретних цілей і чіткої ідентифікації методів дослідження НДК (принципів, методів, прийомів пізнавальної діяльності відповідно до змісту самого предмета дослідження).

Визначена комплексна проблема, як впливає з її постановки, є триединою та охоплює такі причинно-наслідкові аспекти:

1. З'ясування змісту методології дослідження НДК (це передбачає окреслення функціонального призначення відповідного пізнавального процесу й загальних вимог або своєрідних пізнавальних обмежень, котрим вона має задовольняти).

2. Визначення конкретних методів дослідження явищ, які відображаються категорією «національні ділові культури», тобто їх конкретного набору (переліку), що виступає невід'ємною складовою методології пізнання як такої.

3. Ідентифікацію цілей, які має бути досягнуто за підсумком використання даних методів (сполучною ланкою при переході від конкретно визначеного набору методів дослідження до постановки цілей виступає з'ясування процедур використання методів).

Наведені сутнісні характеристики та категоріальне визначення поняття «національні ділові культури» дають можливість дійти висновку, що воно відображає явища, відносини й тенденції розвитку, котрі за своїм внутрішнім змістом є:

– історичними (на системній основі вони почали формуватися на етапі капіталістичної суспільно-економічної формації як результат потужного «поштовху» в розвитку продуктивних сил і суспільних відносин, що стали наслідком переходу людської цивілізації до капіталістичної формації);

– міждисциплінарними (вони відображають відносини, які є притаманними різним сферам знання й практичної діяльності; причому не тільки у сфері бізнесу, а й в інших сферах життєдіяльності суспільства в рамках його історичного розвитку);

– міжкультурними (ці явища, відносини й тенденції розвитку виникають при взаємодії, або на перетині діяльності представників різних культур (країн, національностей, етносів, релігійних конфесій тощо).

Відповідно до канонів гносеології пізнання сукупність наведених складових детермінує методологію дослідження НДК: усвідомлення вимог, яким має відповідати методологія розкриття змісту явищ і процесів, котрі відображаються категорією «національні ділові культури».

Такими вимогами є наступні (це є розв'язанням першої складової ідентифікованої вище триєдиної проблеми методології дослідження НДК).

Перше. Дана методологія має бути міждисциплінарною. Такий вихідний постулат впливає з основоположного принципу гносеології: відповідності предмета пізнання та його методології (іншими словами – детермінованість методології змістом конкретного предмета пізнання).

Друге. Методологія дослідження має бути націлена на розв'язання комплексу проблем. Серед них як проблеми пізнавальні (евристичні), так і прикладні проблеми організації та реалізації підприємницької діяльності (та похідних соціальних проблем).

Третє. Методологія пізнання НДК має відображати не тільки їх тенденції розвитку в просторі та часі в рамках попереднього або даного періодів, а й виробляти прогностичне знання. Тобто ідентифікувати ті зміни і тенденції розвитку НДК, які будуть визначальними на майбутнє. А саме:

– у рамках середньотермінової часової перспективи (найближчі п'ять–сім років);

– у рамках більш віддаленої часової перспективи (двадцять років і більше).

Розв'язання другої складової виділеної проблеми методології пізнання дефініції «національні ділові культури» є необхідним на підґрунті такого.

Міждисциплінарний характер досліджуваної дефініції зумовлює те, що методологія розкриття змісту явищ, процесів і тенденцій розвитку, які нею відображаються, мають охоплювати блоки або групи методів з різних галузей і сфер науки. В ідеалі ці методи мають бути «на перетині» різних галузей і сфер сучасної науки («пронизувати» її різні галузі та сфери).

Таким чином, виходячи зі змісту категорії «національні ділові культури», відповідні методи пізнання мають охоплювати такі блоки (групи):

– загальнонаукові методи (такі, що використовуються в усіх галузях і сферах науки, є загальними для усіх галузей і сфер науки);

– соціально-гуманітарні методи (такі, що визначаються змістом соціально-гуманітарних наук і наук про людину);

– економіко-математичні методи (виникають на стику економіки і математики);

– прикладні методи (такі, що спрямовані на вирішення практичних завдань бізнес-діяльності та похідних завдань соціальної, природоохоронної тощо сфер);

– спеціальні методи (такі, що зумовлюються особливостями сукупності явищ і процесів предмета пізнання: специфічними властивостями й особливостями НДК).

З'ясування змісту останньої складової виділеної вище триєдиної проблеми: постановки цілей використання даних п'яти блоків методів закономірно впливає із загальної методології пізнання НДК, а також змісту виокремлених блоків методів.

Задля реалізації принципів систематизації та наочності сутність ідентифікованих блоків методів пізнання НДК, а також цілей використання кожного конкретного методу в рамках виділених блоків представимо в табличній формі. Особливу увагу необхідно приділити з'ясуванню змісту і цілей використання таких конкретних методів пізнання НДК (таблиця 1).

Базовим вихідним при дослідженні категорії «національні ділові культури» виступає системний метод пізнання. Це об'єктивно зумовлюється системним змістом явищ і процесів, які відображаються даним поняттям: його узагальнюючим змістом (вони характерні для всіх країн); міждисциплінарною природою; мультикультурним характером; багатфакторною зумовленістю та багаторівневістю.

Використання другої групи виділених загальнонаукових методів (єдності аналізу й синтезу, єдності логічного та історичного, єдності індукції та дедукції) покликане, перш за все, відобразити історичний характер і логіку формування та розвитку НДК. Вони формуються під впливом сукупності економічних, інституційних, науково-технічних і природно-кліматичних умов і чинників (в їх укрупненому розумінні).

Ще один аспект досліджуваної проблеми (він є дещо похідним у даному випадку). Пізнання категорії «національні ділові культури» має передувати пізнанню категорії «організаційні (корпоративні) культури». Така послідовність пізнавального процесу визначається логікою взаємозумовленості явищ і процесів реальної практики, котрі відображаються даними поняттями: організаційна культура конкретного суб'єкта (корпоративна культура підприємства, установи, організації) об'єктивно формується під впливом змісту й особливостей відповідної НДК.

Таблиця 1. Ідентифікація методів дослідження НДК

Table 1. Identification of NBC research methods

Блоки методів дослідження	Методи дослідження у межах блоків	Гносеологічні та науково-практичні цілі використання методів
1	2	3
Загальнонаукові методи	Метод системного підходу	Ідентифікація сукупності факторів НДК; визначення детермінантного фактора і розкриття взаємозумовленості факторів НДК
	Методи єдності аналізу і синтезу, логічного і історичного, індукції і дедукції	Розкриття сутнісних характеристик і логіки формування НДК; їх генезису розвитку; комплексності; відображення визначальної ролі змісту НДК у змісті організаційних культур
	Метод конкретності істини.	Ідентифікація сутності модифікації НДК у просторі і часі внаслідок конкретних фактів і явищ реальної практики
Соціально-гуманітарні методи	Методи економіки	Відображення визначальної ролі економіки у формуванні НДК; визначення змісту економічних механізмів формування НДК
	Методи соціології	Розкриття ролі соціології і соціальних факторів у формуванні НДК; виділення соціальних страт у рамках певних НДК
	Методи історії	Відображення історичного характеру формування НДК у контексті розвитку виробничих сил і суспільних відносин
	Методи теології	Відображення ролі релігії (і впливу канонів теології) у формуванні та розвитку змісту НДК
	Методи психології	Розкриття механізмів і змісту комунікативної поведінки представників різних культур (країн)

1	2	3
Економіко-математичні методи	Метод бальних оцінок.	Оцінювання параметрів (вимірювачів) НДК за шкалою (від 0 до 100 балів)
Прикладні методи	Метод анкетування і опитувань	З'ясування на основі анкетування й опитувань думки респондентів щодо характеру й властивостей НДК
	Метод експертних оцінок	Аналіз і врахування думки різних сегментів експертної спільноти щодо НДК
	Метод порівнянь	Виділення загальних властивостей і відмінностей НДК різних типів у рамках певних часових періодів.
	Прогностичний метод	Прогнозування трендів розвитку НДК з ідентифікацією нових характеристик НДК
Спеціальні методи	Кластерний метод	Виділення великих блоків (груп) НДК за виділеними критеріальними ознаками

Властивості історичності та стійкості якісних характеристик НДК не відкидають необхідності відображення (як у пізнавальному процесі, так і у прикладних практичних розробках і рекомендаціях) тих економічних, інституціональних, природничо-кліматичних тощо умов, які виникають у межах певних часових періодів. Для відображення подібних умов і чинників НДК спрямовується використання такого загальнонаукового методу пізнання, як принцип конкретності істини. Такими умовами й чинниками слід визнати, наприклад, епідеміологічну ситуацію, пов'язану з пандемією COVID-19. Вона, у першу чергу, позначиться на організаційних (корпоративних) культурах бізнес-структур сфери обслуговування. Саме ж подолання наслідків пандемії COVID-19 (і протидія їй новим спалахам унаслідок модифікацій вірусу SARS-CoV-2) є можливими (і доцільними) на підґрунті аналізу параметрів НДК різних країн, які для кожної окремо взятої країни можуть виступати і як стримуючими чинниками поширення пандемії, так і сприятливими чинниками її поширення (на нові вікові групи, верстви громадян тощо).

З блоку соціально-гуманітарних методів зазначимо, перш за все, методи економіки. Головними цілями їх використання є розкриття детермінантної ролі економіки (економічних чинників) у формуванні НДК. За такої детермінантної ролі НДК за своєю природою і визначальними сутнісними характеристиками виступають як економічні явища. Необхідною конкретизацією цього постулату є відображення щодо змісту НДК маркетингових, менеджерських і фінансово-економічних складових (зміст цих аспектів у підприємстві, наприклад, його англо-саксонського та східного типів). У якості необхідних складових системного використання економічних методів слід виділити також з'ясування властивостей і характеристик профілів підприємців тієї чи іншої країни (насамперед профілю маркетолога та профілю менеджера).

Цінність і роль методів соціології зумовлюється міждисциплінарним і міжкультурним характером змісту НДК, його складним інституціональним змістом. У системному вигляді воно формується на достатньо зрілому ступені розвитку продуктивних сил і суспільних відносин, які є властивими капіталістичній суспільно-економічній формації. Таке розуміння розвитку цивілізації стало парадигмою вчення М. Вебера, який заклав витoki соціології як науки [8].

Використання методів історичної науки покликано показати історичну зумовленість формування НДК: відобразити еволюційний характер їх виникнення та механізми такого формування внаслідок розвитку продуктивних сил і впливу

різноманітних державних інститутів і суб'єктів ринку. Практична реалізація використання методів історії передбачає виділення «вузлових моментів», які супроводжуються появою нових характеристик і властивостей різних типів НДК. Такими «вузловими моментами» є, наприклад, поява конвеєрного виробництва і роботизація; поява нових державних утворень; виникнення міжнародних (наддержавних) інститутів і механізмів економічної політики.

Також М. Вебер першим в історії науки обґрунтував особливу роль релігії у формуванні підприємництва та підприємницької культури. Він вважав, що найбільшою мірою розвитку підприємництва сприяє протестантизм [9]. Даний висновок М. Вебера має реальне вагоме підґрунтя з погляду еволюції зародження капіталістичної формації. Однак є підстави відзначити хвилеподібний історичний розвиток світових релігій (і релігійних конфесій). Внаслідок такої властивості теологічного життя спостерігається різний ступінь їх стимулюючого впливу на НДК різних країн у рамках певних (достатньо тривалих) часових періодів (і як наслідок, на підприємницьку культуру різних моделей організаційних культур).

Важливими виступають і методи психології. Вони спрямовані на розкриття комунікаційної поведінки представників різних культур і країн. Використання даних методів закономірно впливає з ролі психологічних чинників у формуванні комунікативної поведінки підприємців різних країн (НДК) і при здійсненні підприємницької діяльності (обґрунтуванні та прийнятті бізнес-рішень, мотивації, контролі й оцінюванні бізнес-рішень), що відображає зміст корпоративних культур.

З блоку економіко-математичних методів у дослідженні НДК особливо важливу роль займає метод бальних оцінок. Його сутність полягає в оцінюванні параметрів (вимірників) НДК, що становить емпіричну основу її дослідження. В історії науки даний метод у розробленні цієї проблематики вперше використав Г. Хофстеде. Він обґрунтував теорію (модель) культури, яка стала основою теорії НДК, а також нового напрямку в науці – компаративної економіки [1]. На базі розробок Хофстеде і, як не дивно, його опонентів (насамперед, – Ф. Тромпенаарса), у сучасній економічній компаративістиці з використанням бального методу здійснюється оцінювання параметрів (вимірників) НДК. Такими параметрами виступають: «дистанція влади», «індивідуалізм», «маскулінність» («мужність»), «уникнення невизначеності», «довготермінова орієнтація» та «індульгенція» («поблажливість»). Бальний метод полягає у використанні відповідної шкали (як правило, від 0 до 100 балів) щодо оцінювання кожного параметра НДК [10].

У сучасній економічній компаративістиці найбільш авторитетною інституцією, яка проводить регулярні оцінювання НДК різних країн, є міжнародний аналітичний центр Hofstede Insights, створений на базі Міжнародного інституту крос-культурного співробітництва, який Г. Хофстеде заснував зі своїм сином. Однак авторитет Hofstede Insights не має складати некритичне (неадекватне) підґрунтя її оцінок і висновків.

Дослідження НДК мають не тільки евристичну, а й важливу прикладну практичну спрямованість. Це актуалізує значущість прикладних методів. З їх блоку метод анкетування й опитувань виступає визначальним щодо забезпечення емпіричної бази дослідження НДК. У практичному плані особливо важливу роль відіграє анкетування та опитування підприємців. Це впливає з того, що НДК за своєю суттю є явищем економічного характеру. Анкетування та опитування даного сегмента

респондентів складають базу (є вихідними й визначальними щодо обґрунтування теоретичного знання щодо НДК як явища реальної практики).

Таке розуміння значення методу анкетування та опитувань не дає підстав недооцінювати роль методу експертних оцінок. Його важливість впливає з міждисциплінарного характеру НДК. Ефект використання даного методу багато в чому зумовлюється сферою професійної діяльності респондентів, які обираються у якості експертів. Досвід наших прикладних розробок досліджуваної тематики показує, що найбільш адекватними і цінними (окрім анкетування підприємців) є оцінки представників аналітичного співтовариства сфери компаративістики і органів влади, що здійснюють регуляторні функції відносно діяльності бізнесу.

Особливо важливу роль у дослідженні НДК відіграє метод порівнянь. Це логічно впливає з їх змісту як міждисциплінарних і міжкультурних за своєю суттю явищ. Величезна роль даного методу пояснюється ще й тим, що порівняльний аналіз НДК різних країн у його системному вигляді багато в чому і став основою зародження в 60-ті роки ХХ ст. компаративної (порівняльної) економіки. Трохи пізніше на такій загальній базі стали формуватися її диференційованіші галузі пізнання: порівняльний (міжнародний) менеджмент і порівняльний (міжнародний) маркетинг.

Цінність прогностичного методу полягає в необхідності опрацювання прикладного практичного знання на майбутнє. Цей метод заснований на аналізі визначальних трендів еволюційної трансформації НДК унаслідок принципових (якісно нових) змін чинників їх формування.

Якісно новими чинниками трендів еволюційної трансформації НДК, як на наше розуміння, є у сучасних умовах і ще більшою мірою прогнозовано стануть у майбутньому в межах середньо- та довготермінової часової перспективи (вони жодним чином не впливають на наявність стійких якісно визначених характеристик і внутрішніх властивостей національних ділових культур).

Перший. Трансформація католицизму внаслідок Другого Ватиканського собору, що призвело до такої ролі католицизму, що він як світова релігія є найбільш сприятливою для сучасного підприємництва [11].

Другий. Пандемія COVID-19 (і можливі нові глобальні хвороби вірусологічного характеру), що актуалізує значення теорії та практики НДК як вірогідного підґрунтя подолання її наслідків.

Третій. Витіснення нафти і газу відновлювальною енергетикою як головних джерел енергоносіїв.

Четвертий. Модифікація підприємницької діяльності (від прийняття стратегічних рішень до оцінювання ефективності оперативних бізнес-заходів) під впливом інформаційних технологій.

П'ятий. Діалектичний (неоднозначний і взаємозумовлений) характер трендів уповільненої трансформації НДК з погляду поширення як властивостей певної універсалізації, так і поглиблення «самоідентифікації» НДК (на прикладі певних країн).

Застосування спеціальних методів дослідження НДК зумовлюється наявністю їхніх особливих властивостей порівняльного характеру. З таких методів особливо важливим є метод кластеризації: виділення груп (блоків) НДК (і моделей організаційних культур) на базі аргументовано визначених критеріїв (ознак, характеристик, властивостей).

Перспективи подальшого опрацювання досліджуваної проблеми полягають у практичному використанні визначених методів щодо розкриття змісту НДК,

застосуванні отриманих напрацювань у розробленні заходів економічної політики держави та сукупності питань зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств.

Висновки. НДК є ваговою складовою теорії і практики підприємництва, державної (та наднаціональної) регуляторної політики й інституціональної сфери сучасного суспільства розвинених країн. Ігнорування та недооцінювання ролі методологічних аспектів їх дослідження зумовить (і вже зумовлює) стримуючі прояви і наслідки в науково-практичному розробленні вітчизняною наукою даного міждисциплінарного і міжкультурного феномену та остаточною втратою потенційних високих конкурентних переваг України в системі міжнародного поділу праці.

Conclusions. NBC is an important component of the theory and practice of entrepreneurship, state (and supranational) regulatory policy and the institutional sphere of modern society in the developed countries. Neglecting and underestimating the role of methodological aspects of their research will cause (and have already caused) restraining manifestations and consequences in scientific and practical development by domestic science of the given interdisciplinary and intercultural phenomenon and the final loss of high potential competitive advantages of Ukraine in the international labor division.

Список використаної літератури

1. Hofstede G. Culture's consequences: International differences in work-related values, Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1980. 328 p.
2. Hampden-Turner C., Trompenaars F. The seven cultures of capitalism: Value systems for creating wealth in the United States, Britain, Japan, German, France, Sweden and the Netherlands. London: Little, Brown Book Group, 1995. 416 p.
3. Lewis R. Cross Cultural Communication: A Visual Approach. Riversdown Hampshire, UK: Transcreen Publications, 1999. 287 p.
4. Старостіна А. О. Маркетингові дослідження національних і міжнародних ринків: підручник. Київ: Лазарит-Поліграф, 2012. 480 с.
5. Glinkowska B., Chebotarov, V. A. «A Comparative Cross-Cultural Analysis of the Profile of A Modern Ukrainian Manager: the Imperatives of the Future in the Context of Internationalization», Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe. 2018. No. 21 (3). P. 63–74. DOI: <https://doi.org/10.2478/cer-2018-0019>
6. Chebotarov Ie. National Business Cultures: Research Methodology, Content and Role in Provision of International Entrepreneurship. Economic Herald of the Donbass. 2019. No. 4 (58). P. 30–33. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-4\(58\)-30-33](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-4(58)-30-33)
7. Чеботарьов Є. «Обґрунтування кластеризації національних ділових культур як передумова ефективної міжнародної економічної політики». Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 3 (267). Квітень 2021. С. 48–52. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2021-267-3-48-52>
8. Weber M. Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. Berkeley, CA: University of California Press, 1978. 1469 p.
9. Weber M. The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism. New York: Routledge Classics, 2001. 271 p.
10. Hofstede Insights. URL: <https://www.hofstede-insights.com>.
11. Chebotarov V., Chebotarov I. National business cultures: the influence of religion, and their role in the economic development of countries. Bulletin of Geography. Socio-economic Series. 2020. No. 50 (50). P. 23–30. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0029>

References

1. Hofstede, G. (1980). Culture's consequences: International differences in work-related values. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

2. Hampden-Turner C., Trompenaars F. (1995). *The seven cultures of capitalism: Value systems for creating wealth in the United States, Britain, Japan, German, France, Sweden and the Netherlands*. London: Little, Brown Book Group.
3. Lewis, R. (1999). *Cross Cultural Communication: A Visual Approach*. Riversdown (Hampshire, UK): Transcreen Publications.
4. Starostina, A. O. (2012). *Marketynhovi doslidzhennia natsionalnykh i mizhnarodnykh rynkiv [Marketing research of national and international markets]*. Kyiv, Lazarite-Polygraph. [In Ukrainian].
5. Glinkowska, B., Chebotarov, V. A. (2018). “A Comparative Cross-Cultural Analysis of the Profile of A Modern Ukrainian Manager: the Imperatives of the Future in the Context of Internationalization”, *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*. No. 21 (3). P. 63–74. DOI: <https://doi.org/10.2478/cer-2018-0019>
6. Chebotarov, Ie. (2019). *National Business Cultures: Research Methodology, Content and Role in Provision of International Entrepreneurship*. *Economic Herald of the Donbass*. No. 4 (58). P. 30–33. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-4\(58\)-30-33](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-4(58)-30-33)
7. Chebotarov, I. (2021) *Obhruntuvannia klasteryzatsii natsionalnykh dilovykh kultur yak peredumova efektyvnoi mizhnarodnoi ekonomichnoi polityky [Justification of clustering of national business cultures as a prerequisite for effective international economic policy]*, *VISNIK of the Volodymyr Dahl EAST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY*. 3 (267). P. 48–52. [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2021-267-3-48-52>
8. Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley, CA: University of California Press.
9. Weber, M. (2001). *The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism*. New York: Routledge Classics.
10. Hofstede Insights. URL: <https://www.hofstede-insights.com>.
11. Chebotarov, V., Chebotarov I. (2020). *National business cultures: the influence of religion, and their role in the economic development of countries*. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. No. 50 (50). P. 23–30. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2020-0029>